

УДК 64(477.83) "19"1914-1918
М 42

Оксана МЕДВІДЬ

УЧАСТЬ ДРОГОБИЧАН У БОЙОВИХ ДІЯХ ЛЕГІОНУ УСС (1914 – 1918 РР.)

У статті простежується процес створення легіону Українських січових стрільців, який у період Першої світової війни став національним військово-політичним формуванням, зародком Збройних сил майбутньої ЗУНР. Висвітлюються найбільш яскраві епізоди бойового шляху січовиків на фронтах Першої світової війни. Особливу увагу акцентовано на участі дрогобичан у бойових операціях у лавах УСС.

Ключові слова: Перша світова війна, легіон УСС, Українська галицька армія, національно-визвольний рух.

У процесі визвольних змагань першої половини ХХ ст. українському народові не раз доводилося зі зброєю в руках виборювати свободу, захищати незалежність своєї держави. З цією метою творилися національні військові формації – легіон Українських січових стрільців, армії Української Народної Республіки, повстансько-партизанські формування Наддніпрянщини, Галицька армія, Українська повстанська армія. Серед цих військових формацій почесне місце належить легіону УСС, який завзятою боротьбою за волю України здійснив подвиг. О.Думін слушно відзначив, що йому "рівного немає в історії всіх інших народів світу, бо серед таких страшних злиднів, проти таких сильних ворогів з усіх сторін не приходилося ні одній нації воювати" [5, 113].

Аналізуючи сучасний стан розвитку вітчизняної історичної науки, варто визнати, що військова історія України першої половини ХХ ст. лише зароджується. Після проголошення незалежності України

вивченням історії українського січового стрілецтва займалися М.Литвин і К.Науменко [8], В.Гордієнко [4], Б.Якимович [13], В.Верига [2] та ін. Однак бойовий шлях дрогобичан у складі УСС у їхніх працях розкривається побіжно.

Мета цієї статті – на основі нововіднайдених історичних фактів висвітлити участь дрогобичан у формуванні та бойових діях легіону Українських січових стрільців у роки Першої світової війни, показати їх роль у боротьбі галицьких українців за національно-державну незалежність.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. національно-визвольний рух у Східній Галичині набув нової якості – услід за численними громадсько-культурними і парамілітарними товариствами (“Просвіта”, “Сокіл”, “Січ” та ін.) з’явилися перші українські політичні партії, які перебрали лідерство цього руху у греко-католицького священництва.

Зростання національної свідомості, напруженість міжнародної атмосфери викликали в українській молоді потребу організуватися у гуртки для ознайомлення з військовою справою. У 1911 р. учні львівських середніх шкіл створили перший таємний гурток “Пласт”. Його засновниками стали відомі пізніше військові старшини Роман Сушко, Іван Чмола, Олена Степанівна, Петро Франко. Цього ж року молодий студент, уродженець села Солець, згодом поручник Українських січових стрільців Михайло Мінчак заснував на Дрогобиччині молодіжну організацію “Пласт”, яка об’єднувала переважно гімназистів. У 1912 – 1913 рр. свідомо українська молодь посилено працювала над збудженням національної свідомості галичан. Молоді пластуни мандрували від села до села з рефератами і концертами, охоплюючи своєю просвітянською діяльністю увесь край [7, 45].

28 червня 1914 р. старовинними вулицями Львова під звук сокільських оркестрів пройшов багатотисячний похід “Соколів”, “Січей” та “Пласту”. Як згадував вояк легіону УСС Іван Коцур, серед учасників цього походу на честь століття від дня народження Т.Шевченка було багато дрогобичан [5, 120]. Саме у цей день у столиці Сербії Сараєво було підступно вбито австрійського престолонаслідника Фердинанда і його дружину Софію. А вже через

місяць почалася Перша світова війна, яка втягнула у кривавий вир 49 держав. 28 липня Австро-Угорщина оголосила війну Сербії, 5 серпня – Росія Австрії.

Війна загострила і активізувала на міжнародній арені українське питання і змусила політиків шукати нові підходи й аргументи з метою консолідації національно-патріотичних сил. 2 серпня 1914 р. у Львові утворено міжпартійну Головну українську раду (ГУР). Її Маніфест від 3 серпня закликав український народ “стати однодушно проти царської імперії при тій державі, в якій українське національне життя нашло свободу розвитку... Перемога Австро-Угорської Монархії буде нашою перемогою. І чим більше буде поразка Росії, тим швидше віб’є година визволення України. Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України” [11, 23].

Тоді ж для організації українського війська ГУР утворила із числа політиків та українських військовиків Українську бойову управу. До неї увійшли представники стрілецької секції Українського січового союзу, львівських організацій Січових стрільців та “Сокола-батька” у Львові. Бойова управа звернулася з проханням до уряду Австрії з проханням дозволити сформувати легіон Українських січових стрільців. Невдовзі згоду було отримано.

Зрозуміло, що галицька молодь з ентузіазмом сприйняла заклик творити національні збройні сили. У серпні до легіону зголосилося майже 28 тисяч юнаків і дівчат. Правда, командування австро-угорської армії, як і уряд, без ентузіазму поставилось до цієї ініціативи українського громадянства. Перепони чинилися з перших днів створення легіону. Як згадував учасник тих подій М.Мінчак, “польська влада не лише фальшиво інформувала австрійські власті про нас, що ми “москвофіли”, що ми помагаємо цареві, ця влада робила доноси на нас. На підставі тих доносів наших, часто найбільших патріотів, вивозили до концентраційного табору – Талергофу. Військові малярські та німецькі частини на підставі доносів без суду вішали або розстрілювали невинних селян” [10, 86].

Та українське населення Галичини не піддавалося, гордо зносило ці тортури, бо прагнуло утворити власне військо. У Дрогобичі організацію і реєстрацію добровольців проводив інженер Остап

Левицький. Учні старших класів гімназій, свідома молодь села зголосилася до УСС. Кількість зареєстрованих сягала до трьохсот осіб [10, 87].

Дрогобиччина висунула немало видатних діячів галицького стрілецтва. Особливо важливу роль відіграли в його історії брати Григорій, Іван і Василь Коссаки, Степан Шухевич, Михайло Волошин, Клим Гутковський, Микола Стронський, Григорій Іваненко.

З перших днів війни прикарпатські землі стали ареною бойових дій армій Росії і Австро-Угорщини. Уже 12 серпня російські війська вступили у Тернопіль, 15 серпня – Бучач, 22 серпня – Чортків і розгорнули наступ на Львів. У зв'язку з цим 30 серпня добровольців евакуювали до Стрия, де їх мали остаточно відібрати до легіону. Туди ж прибула і сотня дрогобицьких УСС на чолі з командантом інженером Котецьким [1, 13].

3 серпня у Стрию на привокзальній площі відбулося урочисте прийняття присяги. Більшість січовиків виступили проти традиційного тексту. І лише після погрози командування припинити постачання легіону та яскравого виступу Михайла Галуцинського погодилися, але вимагали виключити слова про вірність монархії і заявляли, що під її штандартами будуть боротися за волю України [4, 36].

Тоді ж прийшла звістка про те, що російська армія зайняла Львів. Легіон переведено на Закарпаття, у села Страбич і Горонда (нині околиці Мукачева). 7 вересня було затверджено організаційну структуру УСС, призначено командирів, оголошено їх військові звання. Командиром 1-го куреня став дрогобичанин М.Волошин. Йому підпорядковувались сотні В.Дідушка, Р.Дудинського, Н.Гірянця і О.Будзиновського. Другим куренем командував недавній народний учитель з с. Ясениці, що під Дрогобичем, 32-річний отаман Г.Коссак. До нього увійшли сотні С.Горука, О.Семеняка, О.Бушкованого та М.Барана. Третім півкуренем командував теж дрогобичанин отаман С.Шухевич, а його сотнями Д.Вітовський і брат Г.Коссака – Іван, недавній професор Чортківської учительської семінарії. Командирами чет (взводів) було призначено також чимало представників Дрогобиччини, зокрема молодий журналіст В.Коссак, П.Франко (син І.Франка), Г.Іваненко та ін. [6, 45].

Однак перепочинок в УСС тривав недовго. 10 вересня генерал Гофман віддав наказ про введення легіону у бойові дії в Карпатах. Першою покинула Горонду сотня В.Дідушка. У нерівних боях, де переважала царська армія, впало десятки невинних людей [5, 130].

22 вересня до Мукачева прибув представник генерального штабу П.Кватернік з планом так званої “малої війни”. Згідно з цим планом сотні повинні були поділитися на стежі (розвідувальні групи) по 20 стрільців на чолі зі старшинами. Ці 50 стеж мали проникнути за лінію фронту і вести в тилу російської армії партизансько-диверсійну війну та розвідку противника. Незабаром, після неодноразових спроб перетнути лінію фронту, майже всі стежі повернулися у район дислокацій. Лише кілька розвідувальних груп зуміли проникнути в тили росіян. Так, стежа четаря Г.Іваненка, втративши п’ятьох стрільців при переході, досягла Дрогобича, перерізала там лінії зв’язку, збирила відомості про сили і розташування російських частин. Стрільців переховували жителі сіл Грушів і Волоща. Але незабаром група розкололася: більшість розійшлася по домівках, а Іваненко з кількома стрільцями повернувся 8 листопада в Горонду [6, 120].

Отримавши підкріплення з Балканського фронту, австрійські війська у першій половині жовтня перейшли в наступ через Карпатські перевали у загальному напрямі на Стрий, Миколаїв та Львів. У ході цього наступу група отамана Г.Коссака, що діяла в авангарді 130-ї австрійської бригади, 9 жовтня зав’язала бій за Тухольку. За цим боєм стежив особисто генерал Гофман, адже галичани діяли на дуже важливій ділянці – в долині Латориці, по якій проходила залізниця. Долаючи сильний опір противника, сотні Д.Вітовського, С.Горука, І.Устияновича та інші оволоділи Синьовидним і 20 жовтня зайняли Стрий. Група С.Шухевича у взаємодії з бригадою австрійців, відбила у росіян Борислав і Дрогобич [8, 45].

За здачу цих міст без наказу генерал Брусилов звинуватив своїх командирів, а одного з них – командира козачої дивізії – усунув з посади. Командуючий був змушений зняти з-під Перемишля найбільш боєздатну 58 піхотну дивізію і кинути її 21 жовтня на Стрий.

Після жорстокого дводенного бою австрійські війська, а з ними і курені УСС, відійшли у Карпати [4, 32].

У листопаді було проведено реорганізацію легіону УСС. Тепер він складався лише з двох куренів – Степана Шухевича і Сеня Горука. М.Галущинський вибув у штаб групи Гофмана референтом із справ УСС, а легіон очолив отаман Григорій Коссак [10, 86].

У грудні 1914 р. командуючий Південно-Західним фронтом генерал-ад'ютант М.Іванов наказав генералу Брусилову силами своєї армії за будь-яку ціну оволодіти перевалами на Бескидах, подолати Карпати і прорватися на Закарпаття. Українські січові стрільці в першій половині грудня стримували натиск росіян у бік Сваляви, не дозволяючи їм переправитись через Латорицю. У цьому бою значних втрат зазнав курінь Степана Шухевича, який австрійське командування кидало на найбільш небезпечні ділянки – від Верецька до Сваляви [13, 102].

Новий, 1915-й рік галицькі стрільці зустріли на Бескидах. На початку січня почався наступ австрійських військ. Галичани билися на Ужоцькому перевалі. На початку березня сотні куреня С.Шухевича зайняли позиції на горі Маківка.

Командування цісарської армії не змінило свого ставлення до Українських січових стрільців: у середині березня 1915 р. воно завдало їм нового дошкульного удару – ліквідувало Начальну команду і створило два цілком самостійні курені під командуванням Г.Коссака і С.Горука. Курені підпорядковувались австрійським бригадам 55-ї дивізії генерала Фляйшмана. Тоді ж затверджено штатну чисельність УСС – 48 старшин і 2200 стрільців, присвоєно військові звання старшинам [8, 43].

2 квітня могутнім артилерійським обстрілом почався наступ російських військ, які спрямували головний удар на Маківку, оскільки вона виявилася опорним пунктом австрійської оборони і не давала змоги обійти австрійську Південну армію. Особливо дошкульним був вогонь артилерії на ділянці фронту, де оборонялась сотня Д.Вітовського, в якій служило багато дрогобичан [II, 12].

У ніч на 2 травня в район Маківки прибув курінь Г.Коссака і одразу ж вступив у бій. Його сотні стрімкою контратакою відбили наступ противника. 4 травня росіянам вдалося розгромити

австрійську 129-ту бригаду і оволодіти цим стратегічним пунктом. У боях на Маківці загинуло 42 стрільці, 76 зазнали поранень, а 35 – потрапили в полон [11, 23].

У період з 19 квітня до 10 червня 1915 р. німецько-австрійські війська здійснили Горлицьку операцію, у ході якої вісім армій під загальним командуванням генерала Макензена прорвали оборону російських військ і рішучим наступом на Перемишль – Львів змусили противника залишити Галичину.

27 червня курінь Г.Коссака зайняв старовинний Галич. Першими ступили на його вулиці стрільці з сотні Д.Вітовського, якого одразу ж призначили комендантом міста. Наступного дня під вогнем противника галицькі стрільці форсували Дністер і продовжували переслідувати відступаючі війська російської армії.

Наприкінці серпня дрогобичани у складі сотні Д.Вітовського та куреня В.Дідушка знову втягнулися в запеклі бої у подільських степах між Серетом і Стрипою. До 15 вересня на цій ділянці фронту воював курінь Г.Коссака. Російським частинам вдалося форсувати Стрипу в районі Соکیلників і майже цілком оточити три сотні. Після бою, в якому курінь Г.Коссака втратив 39 чоловік вбитими і до 100 пораненими, противник був відкинутий за Стрипу [8, 31].

Ще 23 липня 1915 р., коли на фронт прибув наслідник престолу архікнязь Карл, отаман Г.Коссак просив його дозволу реорганізувати легіон у полк. І лише у вересні після наполягань провідних діячів Головної української ради та командування УСС було визнано доцільним об'єднати курені в 1-й полк Українських січових стрільців, командиром якого призначено отамана Г.Коссака. Як і раніше, до складу полку увійшли курені В.Дідушка, С.Горука і новоствореного – під командуванням Д.Вітовського [13, 234].

7 жовтня російські війська перейшли у наступ. Головний удар прийняли на себе сотні Будзиновського і Мельника. Тільки 1 листопада, після численних спроб і ціною великих жертв, російським військам вдалося проломити фронт лівого крила 55-ї дивізії. Генерал Фляйшман кинув на небезпечний відтинок два курені УСС та курінь німців. Біля Семиківцець та в Раковецькому лісі пройшов запеклий бій. У ньому відзначилися чимало підрозділів і окремих галичан. Одним із них був Петро Франко, син великого

українського письменника. “Розстрільна [військовий підрозділ. – О.М.] під проводом четаря Петра Франка, – писав його командир С.Горук, – ішла живо вперед, незважаючи на шалений вогонь артилерії і скорострільів. Вони захопили перші рови...” [8, 32].

Про напруженість бою 1 листопада свідчать тяжкі втрати – 48 убитих старшин і стрільців. Особливо потерпіла сотня Д.Вітовського, яка в Раковецькому лісі потрапила у засідку. Тож цілком справедливо згадував учасник тих подій дрогобичанин Микола Стронський: “Тяжкі, чотириденні бої під Семківцями, що із найбільшим напруженням тривали від 31-го жовтня до 3 листопада, перевершили своєю силою, енергією, завзятістю, напруженням і кривою славою чи не всі дотеперішні” [10, 89].

Усю зиму до травня 1916 р. полк УСС перебував у тилу. Протягом перепочинку старшинам і стрільцям дозволили короткі відпустки додому, було організовано польову пошту. Поряд із регулярними заняттями з бойової підготовки, військовими вправами проводилася широка культурно-освітня робота. Працювали курси для малописьменних за шкільною програмою. Плідну діяльність розгорнула так звана Пресова квартира, створена ще в період боїв на Бескидах. Згодом була укладена “Стрілецька антологія”, яка містила 36 творів і 144 фотографії. Серед авторів цього збірника був дрогобичанин Іван Коссак [III, 8].

2 вересня 1916 р. 113-а російська піхотна дивізія розпочала битву з наміром захопити Бережани. Незабаром їй удалося прорвати оборону австрійських військ. Створилася небезпечна ситуація для полку УСС. Г.Коссак кинув у бій підрозділи Р.Сушка та А.Мельника. За короткий час сотня Сушка втратила половину стрільців, а сам сотник потрапив у полон. У серпневих та вересневих боях за Лисоню полк УСС втратив понад 1000 убитими, пораненими та полоненими і на початок жовтня налічував усього 9 старшин і 450 стрільців [13, 78].

Особливо відчутних втрат зазнав легіон січових стрільців на початку липня 1917 р. в бою під Конюхами. Тоді від полону врятувалися близько 400 стрільців і старшин. З цих залишків, Гуцульської сотні та поповнень з Коша сформували новий курінь січових стрільців, який здійснив похід до р. Збруч, а в лютому

1918 р. разом з австрійською окупаційною владою був розміщений на Херсонщині. На початок жовтня 1918 р. формування Українських січових стрільців перевели на Буковину, де їх застали листопадові події 1918 р. в Західній Україні.

Отже, дрогобичани брали активну участь у створенні легіону Українських січових стрільців, керували його підрозділами. У битвах проти російської армії за Маківку, Болехів, Галич, Стрипу, Лисоню проявили неабиякий героїзм та мужність. Згодом, уже в УГА, вихідці з Дрогобиччини прославилися в битві за Львів, проломом під Чортковом, у боях з більшовиками і денікінцями. Легіон УСС став тією бойовою потугою, завдяки якій у листопаді 1918 р. на західних землях розпочалася боротьба за визволення з багатовікового чужоземного ярма, відбувся Листопадовий зрив, тривали подальші змагання за українську державність у буремні 1917 – 1921 рр.

Перспективним напрямком дослідження теми є вивчення біографій дрогобичан, які брали участь у формуванні та бойових діях легіону Українських січових стрільців.

I. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі ЦДІА України у м. Львові) – Ф. 363. – Оп. 1. – Спр. 2.

II. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353. – Оп. 1. – Спр. 78.

III. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 146.

1. Бабій О. Маківка // За волю України. Історичний збірник УСС. – Нью-Йорк: Братство УСС, 1967. – 608 с.

2. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914 – 1923: у 2-х томах. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. – Т. 1. – 523 с.

3. Галуцинський М. З Українськими Січовими Стрільцями (з рр. 1914 – 1915). – Львів: Б.в., 1934. – 83 с.

4. Гордієнко В. Листопад. Сходження на Голгофу (Історія УГА) // Літопис Червоної Калини. – 1991. – Ч. 1. – С. 4 – 7.

5. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців // Дзвін. – 1991. – Ч. 10. – С. 110 – 132.

6. За волю України. Історичний збірник УСС. – Нью-Йорк: Братство УСС, 1967. – 608 с.

7. Ковалок Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях ХІХ – ХХ ст. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.

8. Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. – Львів: Інститут українознавстві ім. І.Крип'якевича НАН України, 1989. – 230 с.

9. Макарчук С. А. Українська республіка галичан. – Львів: Світ, 1997. – 192 с.

10. Мінчак М. Українські січові стрільці Дрогобиччини // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Дрогобич: Бескид, 1993 [Репр. вид. 1973 р.]. – С. 85 – 90.

11. Паліїв Д. Листопадова революція: З моїх споминів. – Львів: Б.в., 1929. – 25 с.

12. Шишка О. Слідами листопадових боїв. – Львів: Львівська Політехніка, 1993. – 236 с.

13. Якимович Богдан. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів: Просвіта, 1996. – 359 с.

Оксана Медвидь. Участие дрогобычан у боевых действиях легиона УСС (1914 – 1918 гг.). В статье исследуется процесс организации легиона Украинских сечевых стрельцов, который в период Первой мировой войны стал национальным военно-политическим формированием, основой Вооруженных сил будущей ЗУНР; освещается боевой путь сечевиков на фронтах войны. Особое внимание акцентировано на участии дрогобычан в боевых операциях в составе УСС.

Ключевые слова: Первая мировая война, легион УСС, Украинская галичская армия, национально-освободительное движение.

Oksana Medvid'. Drohobych people participation in military legion actions of the USS (1914 – 1918). The article analyses the process of formation and history of the legion of the Ukrainian Sich shots. During the period of the First World War they became the national military and political formation, the first stage of the Military Forces of the Western Ukrainian People's Republic. The principal point of the article is the participation of the Drohobych people in military operations that were carried out by the Ukrainian Sich shots and the Ukrainian Army of Galicia.

Key words: the First World War, legion of the Ukrainian Sich shots, Ukrainian army of Galicia, national liberation movement.